

T. FRANTIŠEK ŠIMON

T. F. ŠIMON

PRAHA

DVACETPĚT PŮVODNÍCH LEPTŮ
SE SLOVNÍM DOPROVODEM
ARNE NOVÁKA

GRAFICKÝ ÚSTAV JAN ŠTENC
NÁKLADEM AUTOROVÝM
PRAHA 1911

SBÍRKA TATO VYDÁNA V OMEZENÉM
POČTU ČÍSLOVANÝCH, AUTOREM PO-
DEPSANÝCH EXEMPLÁŘŮ, Z NICHŽ ČÍS.
1-6 NA STARÉM JAPONU S PRVOTNÍMI
STAVY DESEK. ČÍSLA 7-36 NA STARÉM
JAPONU BEZE STAVŮ A ČÍSLA 37-250
NA PRAVÉM HOLANDSKÉM PAPÍRU

čís.

LEPTY TIŠTĚNY A
DÍLO VYPRAVENO
GRAFICKÝM ÚSTA-
VEM JANA ŠTENCE,
TEXT TISKL ZÁVOD
POLITIKY V PRAZE.

SEZNAM LISTŮ:

1. Nokturno
2. Křižovnické náměstí s Karlovým mostem
3. Staroměstská mostecká věž s chrámem Křižovnickým
4. Ulice Dominikánská [Husova]
5. Vstup do Týnského dvora
6. U svaté Anežky
7. Před Staroměstským orlojem
8. Staroměstská radnice s Týnským chrámem
9. Staroměstské náměstí s Týnem
10. Krámky na Starém městě
11. Prašná brána
12. Kluziště pod Karlovým mostem
13. Malostranské mostecké věže
14. Vjezd do Mostecké ulice na Malé Straně
15. „U Montágů“ na Malé Straně
16. Z náměstí Radeckého
17. Chrám svatého Mikuláše na Malé Straně
18. Vyhlídka z Fürstenberské zahrady
19. Zahrada Fürstenberská
20. Vlašská ulice pod Petřínem
21. Nové Zámecké schody
22. Nerudova ulice pod hradem
23. Loretta
24. Zlatá ulička za královským hradem
25. Hradčanské věže

Za podzimních jiter, napojených ostrou vůní utlivajícího listí i chladnou mlhou stříbřité záře, největší pražské nábřeží, jehož širá a volná promenáda probíhá samým srdcem Prahy, podmaňuje duši mocným a prudkým dojmem severního města. Mohutně rozlitá řeka Vltava, jež vzdouvána ostrými hranami jezů, hučí a zpívá, duní a kvílí v širokých rytmech starodávné hrdinské epiky, podobá se pod chmurným mlžným příkrovem jakési mořské zátoce, roztékající se studeně až do stínu zčernalých domů a nepravidelných věží. Ostrovy, hustě stíněné starými stromy a neklidnými keři, vynořují se ze stříbrných mlh a z plynoucích vod jako těžce zádumčivé krajiny Ruisdaelovy. Mlýnská lávka, která s masivní sousední hradbou nepravidelných mlýnů a pologotické vodárny, za takového mlžného rána úplně zamyká prospekt, připomíná se vším svým okolím stavidel, schůdků, loděk a koz, zvolna uhnívajících a černajících v nehybné vodě, lodní čtvrt nějakého severomořského města. Illuse jest úplná, když udeří kdesi v mdlém rozmachu veslo do vody, nebo když bludný racek zatleská kymácivým svým křídlem, aby kolébaje se k ostrovům, trhal husté tkanivo třepivé mlhy.

Avšak náhle, nedlouho před polednem, roztaví podzimní slunce, jež rozpaluje se jakoby v tuše blízkého ochladnutí zoufalou vášnivostí, ve svém slastném náručí všecky chmury a clony severního jitra. Nejprve z par a z vod vyplují vážně a slavně ztemnělé oblouky gotického Karlova mostu. Pod blankytným baldachynem svátečního nebe rozsvítí se slunečné aureoly nad hlavami barokních světců, jejichž neklidné a vzrušené postavy podivuhodně vyvrcholují pevnou kresbu massivních pilířů mostních. Pak stačí upírati jen krátkou chvílí intensivně zraky do slabě chvějícího se vzduchu nad svítivou řekou, aby se vynořil podivný obraz vlašského kouzla a jižního stylu. Figury biskupů, řeholníků, kazatelů a asketů, ty prudce gestikulující postavy s mítrami a berlami, s kříži a s růženci, v pluvialech, v sutanách i v poustevnických suknicích, jimiž sebevědomá protireformace a vrcholný barok zalidnily vítězné oblouky, spojující Prahu měšťanskou s Prahou šlechtickou, řadí se v processí, aby za hlaholu zvonů, pozdravujících se s obou břehů řeky, mířily vzhůru k zázračnému onomu městu za Vltavou, clonicímu právě živé své barvy v plné záplavě poledního slunce.

Tam, uprostřed mezi dvěma vrchy, Petřínem a Letnou, jejichž tvrdé kontury rozjihly v teplé a měkké malbě parků a sadů, zakryla bohatá a štědrá kultura románského západu i jihu onu přísnou a příkrou strukturu půdy, kterou severská příroda předurčila za životní ústředí celého českého kmene. Tam na Malé Straně a na Hradčanech nad stupňovitými domky zprohýbaných střech, hřejícími zálibně karmínové své prejzy v polední záři, nad terasovitými zahradami svítícími benátským zlatem a rezivým hedvábím, nad klikatými schodišti uprostřed ulic ssajícími poslední jas do svých bílých dlažek, věže románské, věže gotické, věže barokní týčí se a vzpínají, modlí se a touží, pyšní se a jásají v pestré směsi barev a kontur, výšek a krytů. V této hierarchii vížek a věží oblije pro okamžik plný proud světla některou neobratnou, masivní stavbu, svědčící o namáhavém a marném zápasu architekta primitivisty s nesnázemi terrainu i s obtížemi neobvyklé formy, nově přinesené ze západu nad Vltavu, ale hned zase seskupí se všechna záře na zelené kupoli svatomikulášské, která v živelné své monumentalitě nezdá se již výtvořem architektury, nýbrž kusem přírody, obrovským travnatým chludem v oblacích, vyzařujícím i v mrazivých nocích teplo, jas a štěstí...

Štědrý a sladký mistr tohoto chrámu, podrobujícího si se samozřejmou svrchovaností všecko širé okolí, stál nad konfliktem severní přírody a jižní krásy, slovanské přisnosti a vlašské gracie, nad oním konfliktem, jehož dramatickým ztělesněním jest Praha. Jako čte veliký sochař v neotesaném mramorovém balvanu tvář i postoj budoucích plastik, tak uhodl vždy Dienzenhofer z nešťastných kladených terrainem velké základní rysy obmyšlené architektury. Každou překážkou rostla mu křídla, každá obtížná stavební kulissa učila jej, jak by monumentalisoval perspektivu, a bylo-li v okolí jeho stavby jiné mohutné dílo architektonické, přijal je jako vítaný kontrast, jako dramatickou folii . . . A nejinaký byl poměr tohoto nejpražštějšího z pražských umělců k studené a sychravé přírodě, do jejichž vichrů a dešťů postavil vlašské své sny; učinil si ji služebnicí. Vztýčiv nad malostranskými domy, paláci a kláštery rozkošnou dvojici pyšné kupole a graciesní vížky, aby hovořily spolu na věky, odkázal přírodě dovršení díla, které mohlo se zdáti absolutním — a opravdu deště a sněhy tak hojné v údolí vltavském, leptající jako rozkladní Severané na výtvoru mistrově, způsobily, že zářivě zelenou měděnkou své krytby stal se chrám ještě jižnějším . . .

Ostrou rozhodnou linií zavírá obzor malostranský královský hrad, jehož nescíslná mrtvá okna zimomřivě se hřejí v neklidných pableskách slunce. Jest to jen náhoda perspektivy, jest to pouhá kombinace představ, jest to velký dějinný symbol, že celý pražský hrad, tak vážný a klidný ve vybrané své střízlivosti, tak mírně členěný balkony a pavlány, klesajícími do zelené tmy keřů a úponkovitých rostlin, tak naivně přetržený svítivou dvojicí primitivistických vížek svatojiřských, přece jen vždy připadá jako pouhá podstava, nad kterou se chmurně zvedá obrovský sarkofag české gotiky, katedrála svatého Víta? A nechť tká slunce zlaté své pavučiny kolem okenních kružeb, kolem marnotratných mříží a kolem důvěrných pavláček královské hlavní věže dómu, nechť pokouší se rozehřáti mrtvolnou bělost mladších jejích strnule gotických sester, nechť klouže po obloucích a fiálách a rozmarně šplhá po vížce sanktuaria — chrám svatovítský zůstane navždy hrobkou tragicky vztýčenou nad celou Prahu.

Veliký tvůrce gotické Prahy, Francouz, jež osud učinil vladařem severní říše, středověký ekstatik posunutý až na rozhraní starého řádu, kdy praktické křesťanství a pohanská renaissance ukládaly již o bezživotí církevně gotické kultury, Karel IV. zbudoval hrdé to mausoleum sobě i umělecké a náboženské svojí touze. Jímán po celý život nevyčerpitelnou nostalgií po domově svého srdce, po Paříži, švagr francouzského krále a žák francouzského papeže, připodobňoval Prahu neustále gotické metropoli nad Seinou: francouzští architekti a sochaři vztýčili odvážné klenby a roztouženě štíhlé vížky ve středu zmohutnělého města i na jeho daleko posunuté periferii, promítli stíny oblouků mostních i přepychové věže při vstupu na Staré město na jasnou hladinu vodní, rozsvítili v temných ulicích měšťanských a kupeckých bílé arkýře zarostlé křehkým a lehkým lupením gotické ornamentiky . . . a na tuto lucemburskou Paříž, modlíci se k francouzským světicím a disputující o subtilitách bohosloví po způsobě Sorbonny, měla shlížet s výše obrovská katedrála, vyvrcholující architektonickou i myšlenkovou koncepcí gotického a francouzského krále . . . Ale dóm zůstal obrovským zlomkem, kouzelný sen o gotickém městě přehlušily bouře dunící neodvratným triumfem střízlivého a příkrého křesťanství praktického, jež lépe odpovídalo slovanskému kmeni než francouzská kulturní pohádka. Dnes ztrácí se štíhlá a vzdušná krása Karlových chrámů a věží v rozkošnické a omamné nádheře barokních kupolí, štítů a loggií, barokní světci osmnáctého věku ovládli Karlův most, svůdnická a raffinovaná Itálie protireformační doby zvítězila v pražské architektuře nad francouzskou gotikou, jako zvítězila také v duchovní oblasti nad náboženským odbojem severní, hloubavé myšlenky. Pod mrazivým mramorem v svatovítském chrámu dosnívá Karel IV. kulturní svůj sen, a když z veliké věže dómu, rozkošně domyšlené fantasií renaissančního mistra, zaduní gigantické údery obrovitého zvonu, pokřtěného jménem burgundského světce, hřmí z jejich hlaholu rekviem . . .

Ale teď za podzimního poledne, plného jasu a záře, leží i nad katedralou vyrovnaný mír. Na měkkých kulissách letenských sadů, zpestřených rozmarnými dotyky jeseně, rýsují se tvrdé kontury zakouřené hradní věže a zdá se, jakoby měkly v dobrotivém slunci. Na konci hradčanského obzoru vysoko nad platány a jasany parku koupá slastná renaissanční střecha Belvederu svítivou svou zeleň v modrých vlnách oblohy. Cosi bezprostředně osobního zakleto jest v této budově, jejíž sloupořadí má tak nevystihle oblé, měkké a klidné linie. Oddávající se pohledu na letohrádek melancholické české královny, jejíž srdce chtěl hranatý německý choť utěšiti vlašskými dary, zachvíváme se, jakoby na nás spočinul zrak krásné zralé ženy rinascimenta za tiše doléhající vzdálené hudby. Avšak po chvíli naprostého vzdání se pohledu této correggiovské ženy cítíme v něm hlubokou otázku: Proč nesmělo býti vítězství renaissance na této severské půdě jen slavností jara

a barev, jako tenkrát, když Ferrabosco di Lagno a Paolo della Stella zazpívali nad divokým údolím Brusnice tuto vlašskou kanzonu o jihu, k níž bohaté koruny stromů šumí svůj refrain? Proč směla renaissanční Itálie dobytí Prahy teprve za cenu hrdinské krve protestantských rebellů, pod podmínkou zasmušilé protireformace, když vzduch prosycen byl kouřem ssutin a slzami psanců? Proč krása královského města stála národů existence?

Jest zářivé podzimní poledne, tak příkře dissonující s touto tragickou otázkou.

Na sta holubů bílých a růžových podobných velikým květům magnoliovým, urvaným větrem, krouží a víří v smělych křivkách nad rozkošným čtvercem Křížovnického náměstí u paty Karlova mostu. Snese se v kmitavých chumáčích s gotického cimbuří Staroměstské mostecké věže, opisují chvíli rozmarný kruh kolem baldachynů, zastíňujících rozbujelým listovím a kamenným květem genealogické sochy Lucemburků, usedají pak na stupně trůnu krále i královny, aby v okamžiku tloukli křídly o pestré štíty říšských erbů a znaků, svítících jako řada polodrahokamů přímo nad ostrým hrotem oblouku, který otvírá přístup na kamenný most. Náhle však, přeseknuvše prudkou úhlopříčnou čtverec náměstí, kam otevřenými dveřmi Křížovnického chrámu padá ze skvoucí lucerny nad kupolí žlutý pruh světla, vrhají se prudce na průčelí tohoto kostela, hovicího slavnostní štíru a imponantním klidem společenské kultury zakladatelů, rytířského řádu Křížovníků.

Mohutná jednoduchost chrámové fasády s hrdými sloupy pod slavnostní pavlačí ztrácí se téměř pod prudkým dojmem barokních soch, jimiž Guitainer, smyslný a pathetický mistr XVII. věku, zalidnil všechny výklenky, výstupky a podstavce. Hle, teď slétají se holubi k smyslné soše ženské při levém křídle chrámových dveří, jakoby chtěli sloužit své paní Venuši. Rozkošnický prohnutá Madonna, která titěrně malými nožkami dotýká se hlavy hadovy s nastudovaným gestem velké dámy, sestupující z kočáru, není než povrchně náboženskou stilisací něžné vášně ženy, oddané sladkým hrám lásky. Dodatečně připatá glorie kolem hlavy a preciosně zbožný nápis na podstavci jest jediné, co činí náboženský výtvar z této vypočítavě houpající se milostnice, jejíž pohyb křehounkých rukou, lehounce rozhalujících šat na nadrech, právě jako raffinovaný samolibý úsměv očí jen trochu pootevřených vypravují nám výlučně o vítězství ženské krásy a zchytralosti nad zmatkem opojeného srdce mužova. Tato dáma velkého světa, křehká a ohebná jako kterákoliv tanečnice, dostala protějškem drsnou, hranatou a křiklavě pathetickou sochu protireformačního světce, Jana z Nepomuku: rochetou derou se těžká selská kolena, veliké ruce svírající krucifix mají zkrivené kostnaté prsty, lebka jest potažena sotva koží a v souhlase praví nápis podstavce „magnus athleta, pius advocatus“. Jest to druhý pól pražského barokního sochařství — a dojem jest právě tak málo náboženský. Naopak, jako přesycení lidé slabých nervů a útlé struktury kochají se zápasy siláků, tak zde sochař bere si legendu o lidovém světci za záminku, aby v prudkém naturalismu modeloval těžkopádné tělo kostnatého muže. A ještě třetímu typu smyslné skulptury XVII. věku dala Luraghova fasáda přístřeší: obklopen jako ve zbožném podání trecenta holuby, žehná přímo nad portálem svatý František v nadšeném vytržení myslí kolemjdoucím bratřím. I tento vyhublý asketa svíjející se hrozně pod svou kutnou a pod svým provazem, jest spíše výtvozem ducha rozkošnického a smyslného než náboženského nadšení: stupňovaná rozkoš bolesti, temné kouzlo trýznění, znásobený požitek muk tvoří podivné pathos sochy.

Inspirováni velmi smyslnými potřebami a zálibami (byť nevyslovenými) šlechtických a kněžských svých zákazníků, barokní mistři dláta i štětce nerozpakovali se podávati ve svých dílech synthesesu vášni, jimiž sami byli stravováni. Takto vynalézali však zároveň světská lákadla, kterými cíhala protireformace na duše jako ptáčník důmyslný a nebezpečný.

Nikdo nevyzval se v duchovním tomto svůdnictví lépe než Jesuité. Jejich architekti, nadšení dobyvačnou myšlenkou řádu, líčili na duše stejně vypočítavě jako jejich zpovědníci, a výmluvné gesto útočných soch, promyšleně rozestavených na balustrádách chrámů, dovršovalo výbojné dílo slov kazatelových. Nedovedu si představit duše XVII. století, která by byla dovedla odolati nástrahám nahromaděným na průčelí obdivuhodného chrámu svatého Salvatora, jímž Klementinum, bludiště dvorů, kostelů, zahrad, kaplí, sálů, cel a věží, proniká nejdále ku břehu řeky. Poutník, pokrytý potem i prachem ulice, utíká se posud důvěrně do podloubí této oltářovité fasády a procházející se klidně mezi jeho vlašskými sloupy, vdechuje žízňivě studený vzduch, proudící z růžového dna chrámu, ponořeného hluboko do země... jak asi toužila srdce XVII. věku, usmýkaná vřavou doby, potopiti se zcela do těchto mrazivých proudů a utonouti v nich! S kamenné loggie, houpající se na těchto obloucích a sloupech, žehnají a kynou obrovští světci, biskupové a papeži, filosofové a spisovatelé církevní v tiarách a infulích, a přehlušuje-li dnes lomoz tramwayí, rachot vozů a křik

chodců slova jejich učeného disputu, mluví o něm alespoň jejich velká a přesvědčivá gesta, tak vrazedná pro protější novogotickou strnulou sochu Karla IV. Jako se slétají teď ptáci na kovové větve pozlacených kytic, které na balustrádě se rytmicky střídají se sochami, tak slétaly se duše lidí, prahnoucích po rozřešení dogmatických krisí, v XVII. věku pod ochranu těch kamenných dialektiků, zatím co ženská srdce oddávala se v důvěře laskavému úsměvu Spasitele, jenž ze stinného výklenku pod trojhranným štítem volal a zval k sobě!

Jak vám, ó svůdlní a nebezpeční mistři katolické renaissance, měli odolati lidé sedmnáctého věku, jimž víra byla rozkoší a zbožňování potřebou, když my, skeptikové opovrhující vašimi náboženskými předpoklady, každodenně podléháme vašim úskokům a smyslným léčkám? Nepůjdeme hledati více útěchy a polevy ve vašich kostelích, do zsinálých stínů obrovských fresek posledního soudu, ale zatoužíme ve dnech šedi a nudy častěji po nádherném čtverci Křížovnického náměstí, kde podáváte si ruce se staviteli a sochaři trecenta a quatrocenta! A byť náš spleen byl sebe černější a naše srdce zraněno sebe hořčím trudem, co nám zabrání, vy renaissanční a barokní kouzelníci, aby kolem vašich smyslných soch a nad vašimi hrdými chrámovými sloupy nezakroužily naše radostné myšlenky, podobny oněm holubům, neunavným a jásajícím?

Stačí vstoupiti do Klementina masivní branou z Křížovnického náměstí, aby dojem protireformace světácky pompesní a štědře rozkošnické okamžitě byl vystřídán poznáním studené hrůzy jesuitského ducha. Nádvoří Klementina, jimž chudé kaštaný a churavé akáty dodávají stínu, ale nikoliv zeleně, mají za šedivých a zastřených dnů beznadějný ráz liduprázdných vězeňských dvorů s mrtvými okny a s mnohými věžemi, odkudž čekáme pláč umíráčku. O hodinu dříve než v ostatním městě zívá tu hustá tma: jako mlha z podzimní řeky vyvalí se z uzavřených mrazivých chrámů; zhoustne v úzkých chodbách a stisněných průjezdech, nad nimiž zejí zašlá okna neobydlených místností nebo jednotvárné prospekty na řady přeplněných polic universitní knihovny; roztřepí se na řídkých větvích zimomřivých keřů v malých zahrádkách a v hustých, překrásně kovaných květech v obloucích bezúčelných bran.

Netrvá to dlouho a obrovské klementinské bludiště, jež pohltilo celou starodávnou čtvrt městskou, promění se v jedinou hrobku, se všech stran domněle zamčenou a opuštěnou. Chvilkami kmitne ve vysokých oknech některého z jesuitských chrámů nesmělý záblesk věčné lampy, chvilkami zatřese se pod těžkou klenbou průjezdu zkomírající plamen plynový, chvilkami protrhne slabá hvězda temně modrý čtverec oblohy mezi domy a kostely. Do mrtvého ticha udeří dutě svou čtvrt hodinu orloj na věži, pták uvězněný v některé kapli tikne zděšeně, na vlhkou zem skane veliký svadlý list kaštanu. Ozvou-li se kdesi na některém z dvorů chvatné kroky, provázené odrazem, očekávali bychom skoro, že vynoří se náhle před námi stín některého z Jesuitů, provázen nasládlou vůní rozkladu, jakou mají zanedbané hrobky.

Vlastní strašidelný genius loci v Klementině jest protagonista protireformace v Čechách, ponurý a důsledný Petr Canisius. Nejinak než v španělských malířích primitivistech, jejichž ekstatické náboženské pathos užívá výtvarné mluvy hollandských naturalistů, spojují se v tomto temném paedagogovi a pronikavém apologetovi živly španělské s prvky germánskými. Rodák z Nimweg má neúprosný racionalismus a fanatickou logiku svého kmene, avšak postaví ji do služeb náboženských koncepcí španělského generalissima protireformace. Dlouholetým pobytem v Německu pozná, jakými zbraněmi možno bojovat proti protestantům; řádové tradice ho naučí, jak dobývati srdcí i smyslů všech mocných tohoto světa. Toť muž, jakého potřebuje Ferdinand I., sám rovněž Španěl pathosem víry a zároveň Germán disciplínou vůle. Přes Ingolstadt a Vídeň přichází Canisius do Prahy, aby syntesí jesuitismu španělského i germánského ničil a hubil národní náboženskou kulturu v Čechách. Klementinum stává se jeho hradem výbojným a pevným, ale temným a hrůzným.

V zádumčivých a tesklivých dnech bolestného odporu proti přítomnosti, tak nehostinné a necitelné k našemu vypěstěnému já, očekáváme někdy v paradoxním romantismu jakousi chvilkovou úlevu od útěku do dalekých století, a pak zatoužíme jako po vzácném dobrodružství nervů a smyslů po středověké gotické Praze, po onom slavném tržišti z doby Přemyslovců, kde zastavovali se kupci na cestě mezi Benátkami a Gdanskem, mezi Paříží a Krakovem. Avšak i na Starém městě, v jehož klikatých, úzkých a zatmělých uličkách, ústících prudce a neočekávaně do nádvoří s arkádami nebo do nepravidelných plácků, smíme onu Prahu jedině hledati, stává se renaissanční a barokní Praha stále do cesty naší bizarní a nesplnitelné touze. Obrovské černé karyatidy Braunovy, houpající na svalnatých zádech pyšnou krásu balkonů Fischera z Erlachu, zašklebí se na

nás výsměšně, sotva se daly naše kroky okouzlití hranatou a křivolakou nepravidelností gotického půdorysu středověké ulice Dominikánské. Oči zaujaté radostně štíhlou a vzletnou grácií starých pilířů nedalekého Jilského chrámu náhle oslepi prudký proud hořícího zlata, jenž se hrdě valí z vnitřku kostela, nesa s sebou vítězný odraz všeho slunce, planoucího na Rainerových freskách a šlehajícího z honosných barokních oltářů. Prožíváme v divoké a temné spleti křivých uliček, těsných průchodů, špičatých štítů a podivně oblých arkýřů, v studeném a smutném stínu chrámového kolossu Týnského tak prudce dojem středověkého města, že v zmateném hluku ulic dnes plebejských vynořují se nám vlašské a francouzské věty, židovské a arabské výkřiky kupců vykládajících, nabízejících a velebících zde v staré čtvrti obchodní exotické své zboží, když najednou v melancholickém Týnském dvoře zalkají nám v ústrety zpustlé arkády renaissanční a s jejich fresek upírají k nám mythologická božstva antická vyčítavě své zraky, napolo uhaslé v sazích, špíně a v mlze ovzduší, kladoucího se nepřátelsky na vše.

Konečně unaveni tímto vytrvalým odporem renaissanční a barokní architektury k původnímu gotickému charakteru Starého města, jenž přece se neodbytně a důsledně hlásí z půdorysové kresby ulic, kostelních plácků, tržních náměstí, uchylujeme se s marnou svou illusí do zapomenutých čtvrtí staroměstských, kam zaléhá šumění nedaleké Vltavy, a kde mezi špičatými kameny dlažby dávno nevyměňované milosrdně vyrostly chudičké trsy šedivozelené trávy. Tam pod truchlivým povlakem hnědošedivým, jenž okamžitě prozrazuje domov chudiny a proletariátu, dosnivají staletý svůj sen trosky středověké Prahy gotické. V kláštorech řádů dávno zmizelých, ale kdysi těsně spiatých s osudy i zklamáními panovnického rodu Přemyslova, v kláštorech Templářů, Klarisek a Dominikánek, pod žebernatými klenbami zoufale zuboženými živoří žebráci, pradleny a vetešníci. Na klášterních dvorech, do nichž neočekávaně odhalí vysoká brána nelítostný pohled, odráží se od bělostných kuliss záclon, čerstvě napiatých žehlírkami, zvětrávající stavivo opěrných pilířů, pod kterými hrají si zanedbané a polonahé děti. V barbarsky přepažených kostelích, jejichž ranní gotika má cosi nesmělého a primitivisticky svěžího, pod lupenitými hlaviciemi sloupů rozkvetlými nedočkavou nádherou opožděného jara, kouří a dmychají, duní a hřmotí dnes strojírny tiskáren, slévárny zvonářů, výhně kovářské. Náhle přemoženi ukrutnou výmluvností této bídy, vzpomínáme, že v této chudinské čtvrti zjevila se prvním našemu velkému básníku, Karlu Hynku Máchovi, jenž dotud byl temným a vášnivým romantikem, poprvé celá hrůzná střízlivost reality a zranila jej jako nebezpečná chimaera. Jest to úskočný a krutý její pohled, který přepadá uprostřed paradoxní touhy po gotickém dobrodružství také nás a kterému nemůžeme uklouznouti, ať sebe soustředěněji se oddáváme pozorování svorníků křížové klenby, porostlých kamennou révou, ať vylušťujeme si z dekoračních hlaviček na oblouku vítězném individuální tváře XIII. věku.

A smutni a nevyhlášení vracíme se po vltavském břehu do svoji nehostinné a necitelné doby.

Trochu rozkošnický, trochu unuděný, trochu strojený básník časně renaissance české, pan Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, vyzpíval v několika Petrarcovských eklogách touhy a záliby svého pokolení na rozhraní XV. a XVI. století. Všichni jsou umdleni bouřemi velkých občanských válek a fanatismy příkrých náboženských koncepcí; prahnou po klidu v existenci vyrovnané a barvitě; dekorují si život idyllickou přírodou a arabeskovým uměním; libují si ve hře a v půvabném rozmaru; mají spíše smysl pro graciesní drobnůstky a pro podružné ornamenty než pro velkou linii myšlenky a krásy. Tyto mírné ideály rekonvalescentní doby zkameněly v gotice Vladislavské, která svou chudobu velkých konstruktivních myšlenek dovedla zakrytí ornamentálním bohatstvím baldachýnů, oblouků, sošek, fiál a květů, přechylujíc se ve zbožňování plně kvetoucí přírody mimoděk k renaissanci. Stojíce před rozkošným portálem Staroměstské radnice nebo před jejím bohatým arkýřem přeplněným soškami pod titěrnými baldachýnky, různými kamennými štítky a polychromovanými znaky zemí, cechů a rodů, vdychujeme vlahý vzduch měšťanského věku, jenž prahne po vděkuplných radostech klidného bytí, posvěceného půvabným, křehkým, avšak snadno přístupným uměním.

Zdá se, jakoby toto kamenné zátiší, působící svěžím dojmem šťastné a rozkošné hry, přímo bylo vytvořeno jako okolí pro velikou milostnou hračku všech mladých srdcí a zraků, pro Staroměstský orloj na mohutném pilíři radniční věže. Kdysi na sklonku XV. věku, když mladistvá věda se ještě dětsky radovala z každé mechanické dovednosti, vznikl v laboratoři proslulého matematika a astronoma podivuhodný stroj, na němž občanský realism doby, na chvíli odvrácené od věčnosti, učil se určovati svůj poměr k časnosti. Spolupracovník učeného mechanika, rozmarný a vtipný mistr drobných norimberských umělostek, proměnil v jadrné názornosti hru astrono-

mických pravidel v barevné a hybné divadlo s allegorickým, ba mravokárným pozadím. Na hoře, nad časem a nad světem, umístil jako dobrý křesťan Krista přijímajícího za bití hodin hold apoštolů, kdežto uprostřed časnosti po stranách orloje rozestavil postavy lidských naruživostí, vedle nich však i kostrouna, který spolu s kohoutem bdělosti připomíná mimojdoucím poslední moudrost hodin „Una ex hisce morieris“. Takto hodinu za hodinou za mocného úderu kladiv orloje zjevuje se jakýsi polonáboženský, polomasopustní průvod v bodrém slohu odumírajícího XV. věku, úplně shodný s architekturou a náladou okolí... a jest v tom kus tichého a prostičkého štěstí, jehož si neodepře rád nikdo z mimojdoucích, účastníti se masopustního a přece melancholického toho průvodu alespoň jako svědek a divák, zatím co vedle staroměstského výjevu existence poklidné a ornamentálně vyšperkované ženou se v kotoučích prachu automobily a elektrické tramwaye.

Večer, velký dokreslovatel starých měst, vrací Staroměstskému náměstí podobu mohutného uzavřeného čtverce, jakou měl do nedávna před otevřením banální třídy assanační. V sousedství pošetile odhaleného barokního chrámu Mikulášského zhoustnou temnoty v ohromnou černou kulissu; soumrak překlene nepravdělná a pittoreskní vústění čtyř starodávných ulic do náměstí; prudce zvlněné a nepokojné štíty domů splynou pod večerními stíny v souvislé fantastické křivky, řezající břitce oblohu. Pak v nebezpečně zádumčivé chvíli mezi úplným setměním a mezi mléčným rozzářením elektrických lamp připodobní se Staroměstské náměstí jakési chmurné pláni mezi domy, ohraňené se všech stran a propadlé samotářským dumám, nesrozumitelným pro ostatní město.

Poutník, zcela titěrný vůči všem rozměrům heroického tohoto koutu, promítnutým přísně do tvrdého mlčení noci, choulí se kdesi ve středu oněmlého náměstí do bezmocného mlčení, opřen o zábradlí Mariánského sloupu, a tak se vzdává suggesci chvíle, že očekává od vítězných andělů, střehoucích s cherubskou křepkostí kamenný sloup, zašumění obrovskými perutmi a švihnutí svítivými meči. Ale tato hodina, hodina tragická, náleží výlučně oběma gotickým kolossům, vztyčeným nad černým náměstím do mraků: Týnskému chrámu a věži Staroměstské radnice. Sacerdotálně přísné věže Týnu, sestry stejné a přece odlišné v zkameněném a hrdém svém hoři, zvedají se do noci jako dva obrovské stožáry na přídě duchovitého korábu a obepiáty kamenným pásem gotické gallerie, plují temnotou, jež se třepí na slabších a nižších osmi stěžních, fiálách to chrámového štítu, houpajícího nádhernou svou ornamentiku mezi oběma věžmi. V hloubkách zhoustlých stínů tonou pod tímto gigantickým průčelím Týnského chrámu špičaté arkády, křivolaké lomenice, prohýbané střechy, nesouměrná okna, kamenné výstupky všech domů, nad nimiž obrovitý oltář této věžaté fasády vznáší se k oblakům. I těžká a tvrdá gotická věž radniční, která se rýsuje nad černou massou strmé novogotické přístavby, má jakousi občanskou strízlivost proti pathetickému a bolestnému vzletu chrámových svých partnerek.

Viděly příliš tyto tři kamenné obryně, bdící po věky nad středem města, příliš mnoho dějinných apotheos a profanací, na jejichž památku dosud vlnou v jejich zdivu staré kameny. Viděly krvavé zrození národního náboženství a národního státu uprostřed města, kde dotud se křížily cesty cizích kupců a cizích myšlenek; Týnský chrám sám, výtvar hostů a osadníků, stal se ústředím národní lithurgie a národní pýchy. Viděly bouřlivý zápas těchto svobodných ideí, žádajících nejen právo kmenového sebeurčení, nýbrž i možnost volnosti víry, s autoritou temnou a násilnou; nad pavlačí Týnskou tasil pod zlatým kalichem král Jiří meč s výmluvným nápisem „Veritas vincit“. Viděly hrůzné udolání všech těch myšlenek a tradic katovým mečem a jezuitským dogmatem; s balkonu pod radniční věží vstoupilo do krvavé lázně, připravené Římem a Vídní, sedmadvacet hrdinských rebellů, kteří volili raději věrnost náboženskému ideálu svých předků a srdcí než poslušnost k násilnickému vladaři. Viděly ukrutnou rekatolisaci země a města, která se právě jim zdála svatokrádeží; s chrámového štítu Týnského snesen v noci zlatý kalich, a Mariánský sloup vztyčen na znamení protireformačního vítězství uprostřed náměstí. Viděly vznikat a zanikat generace, které necítily ničeho ani z této potupy ani z oné myšlenkové velikosti, generace měšťácků a kramářů, řemeslníků a peněžníků, které ani jedenkrát v životě nedaly se zranití tragikou svého města.

Jest přílišnou smělostí představovati si, že v této zádumčivé a temné chvíli chvěje se nad náměstím v kvílivém šumění větru zasmušilý rozhovor Týnského chrámu se Staroměstskou radnicí, tak jako nad hvozdem se vlní dialog vysokých stromů, nebo jako hovoří spolu obrovské ledovcové hory, pnoucí se nad hřbetem Alp? Že náboženské ekstasi Týnských sester odpovídá občansky prostá věž radniční moudrou útěchou, splácejíc plamenné výčitky klidným odkazem k přítomnosti,

vyvracejíc divoké protesty mírně zákonem nutnosti? Že vášnivý pathos Týnského chrámu propuká posléze v divokých úderech žalujících a toužících, zpívajících a hřímajících zvonů, jejichž rozbouřené vlny zaplavují náměstí jako obrovský příval moře, protrhnuvšího břehy? Že v tomto hrůzném a slavném „Solvēt saeculum“ tryská prudce a nelítostně celá dějinná velikost Prahy, města tragického?

Pak najednou umlknou zvony. Náměstí se rozsvítí v opálové mlze elektrických světél. Zjeví se podsíně, uličky, krámy. Maličké postavičky lidské chvátají v titěrném spěchu za svými všedními zájmy.

Starodávné synagogy, jejichž dna, každoročně bílená inundacemi vltavskými, svítí svěžestí kamene čerstvě vylámaného, a jejichž špičaté štíty s úzkými a goticky klenutými okny mračí se pod vrstvou sazí, prachu a špíny staletým hněvem, utonuly dnes uprostřed lesklé a banální elegance mnohopatrových novostaveb. Šeříkové stromky a bezové keře, sypoucí z jara vlažný sníh na nakupené desky popsaných náhrobků, nesklánějí se na židovském hřbitově již v uzavřeném stínu zanedbaných a podivných domů, nýbrž uvadají odhaleny se všech stran v plných proudcích střízlivého světla. Pittoreskní věžička židovské radnice, kdysi vrcholný bod Ghetta, draze zakoupený, dávno jest převýšena věžatými pošetilostmi neschopných moderních stavitelů. Zmizely uzounké uličky přeplněné krámkami i křikem vetešníků a ukryté pod masivně klenutými oblouky mezi domy; zmizely fantastické masné krámy, pomalované jakoby krví; zmizely podivné dvorky, kde churavé stromy kreslily klikaté stíny na boky gotických arkýřů a kam zívala proletářská hrůza osleplých světlíků. Několik zkroucených hebrejských jmen ulic, dvě tři chrámová stavení, trochu romantických pověstí, zbásněných německými poety — toť vše, co zbylo ještě ze slavného pražského Ghetta, rozpadnuvšího se jako marná troucheň nejprve pod zoufalou a rozkladnou bídou proletářského obyvatelstva a pak pod údery nivellisujících motyk a krumpáčů assanační hořečky.

Avšak v paradoxně složitě a iracionálně duši města, kterou nezmění žádná stavební politika a neozdraví z chorobně romantických snů žádná assanace, žije i na dále dědictví Ghetta. Dále tká rembrandtovské světlo čarovné své zlatohnědé báchorky kolem starodávných gotických oblouků v podloubích Starého města, kam židovští vetešníci v malebné dissymetrii rozvěsili staré šatstvo a obuv, tak jako kdysi v sousedství Mayzlovy synagogy lehaly tajemné pruhy sluneční záře do kmitavého přítmí přeplněných krámků příkrčených k chrámovým sloupům. Dále lkají v pražském ovzduší ony smyslné a roztoužené zvuky, jimiž snilkové Ghetta, pohlížejíce upřeně na náhrobek Vysokého rabína Jehudy Löwa, pokrytý oblázky vzpomínky a bílými květy věčného obnovování, na houslích zpívali o fantastickém útěku do světa rozkošnických vidin a o svojí věčné spoutanosti v tradicích rodu. Ještě dnes kráčí, sotvaže dozněly pašijní rytmy pátečních zvonů, mimo uzavřené krámy ulic mezi Klementinem, Staroměstskou radnicí a Prašnou branou, lehkým krokem a ověšena orientálskými šperky svůdná a tichá princezna Sabbath, a pozdravujíc mírným úklonem hlavy pestré a hlučné davy svých vyznavačů i ctitelek, míjí zamlklou židovskou radnicí i sladce oddychující „zahradu života“, aby vklouzla do sedmistyleté Staronové synagogy a tam stanula vedle zpěváka za mříží almemoru a čekala, až zajásá podzemní a šerou kobkou nedočkavá a vášnivá píseň spojení „Lecho Daudi Likras Kalle!“

Bloudění starými čtvrtěmi městskými jest ještě štědřejší než pozorná procházka velkou a bohatou obrazárnou. Trosky a zříceniny zpustlých budov živí naši obrazotvornost a náš smutek. Veliké architektury vkomponované šťastně do věčného rámce přírody, takže objímají se s oblohou a laskají s řekou, naplňují naše srdce rozkoší nejinak než temné háje spadající do lučin nad horským jezerem. Od pittoreskních soch na průčelích paláců a ve výklencích kostelů přijímáme dar důvěrné něhy, vyzařující z pod hromadných vášní a politických myšlenek vzdálených věků. Před chrámy, zvláště podmaňují-li si nás právě rozhoupané zvony, stáváme se elegickými snilkami, neboť složitá liturgie, pohnutá dějinná tradice uvádějí všechny vnuky romantiky neodolatelně do jakési chvilkové zbožnosti. Darovalo-li nám toto vše v rozkošnickém střídání sensací Staré město pražské, zavázalo nás, abychom přijali na konec od něho, obrovské kamenné a živé bytosti, také dojmy méně lichotné, dojmy prudkého rozhorlení, odmítavého protestu. Oddejme se tedy, opouštějíce Staré město, málo pochlebné, avšak zasloužené lekci, kterou nám dává na samých hranicích podivuhodnou Prašnou branou, paradoxní v neorganickém svém okolí!

Toto dílo stejně vznešené jako sebevědomé — samo činí od staletí nárok na hrdý praedikát „vas nobile“ — jest naprostým vyhnancem, oloupeným o všecku naději, uprostřed svojí čtvrti.

Nezmizely jen staroměstské hradby, jež „brána Horská“ kdysi hájila, nýbrž i Královský dvůr, který jí dával smysl, zanikl, zanechav po sobě sotva jméno. Tak stojí Prašná brána rozmrzele mezi Celetnou ulicí, jejíž kramářsky užitkové domy ode dávna jsou jen protikladem královské nádhery věže a mezi moderní promenádou, charakterisovanou střízlivými a jednotvárnými budovami hotelovými. Jsou takto nadobro vytržena z veškeré souvislosti životní, pronásledována kromě toho za marnou a překypující svou krásu studenou výčitkou nedalekého průčelí empirové celnice, mohutného ve své klidné jednoduchosti, Prašná brána stále se zahaluje jakousi odmitavou a temnou chmurou, podobnou hustému závoji vdovinu, jenž ukrývá okouzlující půvaby. Jen někdy pronikne prudký dešť paprsků slunečních tmavou tou clonou, a pak zjeví se v gotické houšti oblouků, ratolestí, květů a baldachýnů směsice soch i erbů, rozkošně fantastická spleť motivů přírodních i architektonických, svůdná vladislavská směsice gotických forem a renaissančních postřehů.

Avšak tato košatá, mladě pučící a marnotratně kvetoucí ornamentika, s níž zároveň přibývalo duševních miz mladému bakaláři Matouši Rejskovi, jiskrnému a oslnivému tvůrci brány, zdá se naprosto odríznuta od organického kmene života, a málem bychom uvěřili, že brzy uschnou a zmizí její ratolesti pod povlakem velkoměstského prachu a vtíravých sazí podobně jako se téměř ztratily hroty věže mezi nestvůrnými fasádami a vízkami mnohopatrových domů. Naším srdcím však, která v Prašné bráně milují právě paradox marné krásy uprostřed účelného a bezbarvého světa, nemůže nikdy zmizet toto „vas nobile“. Kdykoliv vracíme se z ciziny, rozpálení tajemnou hořečkou touhy po Praze, patří první pohled naší něhy a lásky Prašné bráně, a teprve když nad jiskřením lamp a plápolem oken zavlá její černý vdovský závoj, radujeme se, že jsme doma, doma, doma.

~~~~~

Teprve za šedivých dnů sklánějícího se podzimu, kdy nesvádí oko již ani pohled na nádherný chlum Petřinského sadu ani na radostnou hru stromových korun, vyšplhavších z hluboké Kamy až nad oblouky mostní, chodec, zkracující krok a zastavující se se zálibnou pozorností, uvědomuje si celou obdivuhodnou barokní koncepci Karlova mostu.

Gotičtí stavitelé Karla IV., jenž nebyl jen extatickým nadšencem náboženským, nýbrž i hlubokomyslným reálním politikem, stvořili s přísnou věcností a vznešenou vážností prostě účelný viadukt nad řekou. Mlčelivá a samozřejmě krása zčernalého jejich díla, rytmujícího lehce obrovskou massu kamennou, obklopenou nesmírnými světlými plochami vzduchu a vody, spočívá v konstruktivní dokonalosti výtvaru, jenž měl býti jen cestou, sloužící bezpečně a klidně světskému účelu. Avšak po třech stoletích barok, předpodstatnivší zatím úplně netoliko zevní tvar města, ale i jeho duši, proměnil tuto profanní dráhu svými sochaři a dekoratery v jakousi symbolickou triumfální cestu křesťanské duše putující ku spasení.

Barok české protireformace zamiloval si poprvé terasovitý charakter levého břehu Vltavina a vztýčil na Malé Straně nescíslné chrámy, kláštery, paláce s věžemi, s kupolemi, s dekorativními průčelími, které dovršeny mohutnou silhouetou Hradčan, představovaly jakési nebeské město, žádoucí srdci věřícímu. K tomuto duchovnímu Jerusalemu, blízkému oblakům, měly putovati duše z pozemského a každodenně rušného Starého města po vzdušných obloucích mostu spásy, nespo- léhající však na sebe samy, nýbrž na vznešenou přímlovu a účinnou pomoc svatých prostředníků, jejichž sochy zalidnily nyní pilíře mostní zbožnou štědrostí universitních fakult i šlechticů, měšťanů i duchovních řádů. Nebylo lze zpřítomnit lépe toto vřelé, někdy až vášnivé zaujetí světců a světic bolestmi, touhami a modlitbami věřících než učinili velcí sochaři z počátku XVIII. věku v citlivém pískovci, jenž měkce jihl i po dovršení díla pod modelací prolínajícího deště a palčivého jíní. Bratři Brokoffové, Braun, někdy i Jäckel a Kohl zachytili svoje kazatele, missionáře, církevní otce, papeže, poustevníky a mučednice vždy v nejdramatičtějším gestu, prozrazujícím napětí a vášeň soustředěného náboženského genia. Avšak není to nikdy mystické vytržení, jaké miluje gotická skulptura, kde bytost, stravovaná vnitřním ohněm odvrací se s rozhodnou pýchou od světa k Bohu — tito světcové doby, které náboženství znamenalo nikoliv izolaci, nýbrž propagaci, strhují k sobě s jakousi chmurnou dobyvačností dav a stotožňují se s jeho životními potřebami.

Proto Brokoffové modelují zpravidla gigantické své figury výbojných pohybů a energických tváří uprostřed skupin, jimiž lomcují tytéž prudké affekty obdivu, milosrdí, poslušnosti, hrůzy, náboženského nadšení, takže z dálky mění se sousoší v cyklon gest, ve vír vzdutých šatů, ve smršť vášnivých pohybů. Exaltovaní andělé, mající realistickou věrnost portraitů, účastní se s vychrtlým a obrovitým Jesuitou Zurbaranovského rodu, Františkem Borgia, úchvatného zbožňování Nejsvětější svátosti. Pohané, židé, dáblové podléhají suggesci missionářského vzletu Vincence z Ferrary a vzdávají se mu na milost a nemilost. Na dobrodružně přeplněné skulptuře, inspirované roman-

tickou vzpomínkou na turecké války, vykupuje dobrodiní Jana z Mathy a Filipa z Valois před očima divákovými otroky z poroby, předvedené tu s drsnou názorností naturalistického genu. Tragický Braun a sentimentální Jäckel, dva mistři, inspirovaní mocně pozemskou láskou a přetvořující ji stále v nebeské sjednocení mystické, dávají poutniku zadívanému do jejich sousoší velikou jistotu, že světci a světice, k nimž se utíkáme, zmohou nekonečně mnoho u Boha a jeho matky. Pater Seraphicus, svatý Bernard klesá v slastném vytržení na kolena před Madonnou jako vášnivý milenec a šeptaje sám horoucí „ave“ čte se rtů svojí Vyvolené opojné slovo naplnění „fiat“. Tvůrce křesťanské filosofie, svatý Tomáš Akvinský přijímá rozechvěn a roztoužen knihu z rukou Královniých a omdlévá nejvyšší pýchou pokorného mnicha čta mezi listy slova napsaná Její rukou „bene scripsisti“. V měkkém pohybu nevýslovné něhy sklání se Kristus s kříže a klade jako přítel, jako bratr, jako ženich pravou ruku kolem toužebné šije ctihodné Cisterciáčky svaté Luitgardy, která, klesajíc takřka rozkoší nad touto milostiplnou chvílí, zachycuje se rukou lehce plynoucí z řasnatého šatu horkých kolen Spasitelových. Někdy za dnů mlhavých a zakalených se zdá, jakoby toto sousoší, modelované hebce a lehce v pískovci světlém a porovitém, bylo jen zhuštěným šedivým oblakem, sešinuvsím se k obrubě mostu a snoubícím se na okamžik se zemí... lze si představití většího vítězství plastického genia Braunova, jenž si přál, aby jeho sochy se vznášely, avšak netýčily?

Suggesce barokních sousoší na Karlově mostě, jež tvoří dvojí souměrně členěný řetěz, jest tak mocná, že nepropustí poutníka dříve než vstoupil do Malostranské mostecké dvojité brány. Marně vábí jej v zimě pestře oživené kluziště pod mostem, jehož malé postavičky komických pohybů a strakatých šatů připomínají silně geny Pietra Brueghela. Marně láká jej z jara a na podzim pohled na maloměstský trh na Kampě, kde staré akáty strásají buď černé lusky neb šírové listí do bílých a hnědých misek a talířů prostické kameniny. Marně hází pittoreskní mlýn na Čertovce za jasných nocí nedaleko mostu černé kotouče vody, postříkané zlatými skvrnami odlesků od chudičkových plynových lamp na blízku. Jakási neodolatelná síla pudí chodce alejí soch ku předu, vstříc Hradčanům a nedovoluje mu ohlížeti se. Pak sevrou jej obě Malostranské mostecké věže, jedna zamračená a temná v polorománské své starobylosti, druhá lehká a zdobná ve vladislavské své eleganci a přinutí jej, aby se zastavil v dvojitěm špičatěm oblouku, nevyrovnatelně zavírajícím triumfální cestu Karlova mostu. Poutník stane, pošle ještě jeden pozdrav mostu, vyhledá vysoko ve vzduchu matnou již kresbu sousoší svaté Luitgardy a pak obrací se k Malé Straně. Jest to nový svět, do něhož vstupuje.

Sotva se za námi zavrou gotické brány Malostranských mosteckých věží, propadne se okamžitě povýšená a táhlá silhoueta Hradčan se smělým oltářem Svatovítské katedrály, a nad přístavištěm arkýřovitých domů, kymácejících se prejzových střech, paláců s obrovskými kamennými vásami na sloupovitých průčelích, vypluje dvojitý zářivý maják Mikulášského chrámu.

Nechť pak zastupují mu vítěznou cestu mnohopatrové renaissanční domy s polotemnými podloubími a hravými věžičkami, nebo těžkopádně masivní stavby jezuitské kolleje a školy, zamává přece pojednou pod samým nebem zeleným svým světlem. Všecky průlomy mezi nepravidelnými malostranskými domy, všecka schodiště uprostřed stupňovitých zahrad, všecky balkony, zavěšené na barokní fasády šlechtických paláců, hlásají slávu Mikulášské svítivé kopule, která z jara závodí s mladou svěžestí nejkypřejších trávníků a v zimě zpívá vroucí hymnu zeleně nad bílými plochami zasněžených střech.

Jsou tichá a slunná dopoledne z jara, plná důvěrné něhy a mírné záře, kdy se zdá, že obě malostranská náměstí, mezi nimiž zvedá se Mikulášský chrám jako obrovitá tvrz víry a pýchy, chtějí svěsti naši lásku k sobě a odvrátiti ji od barokního kolossu. Na náměstí Radeckého, oživeném jen pestrými skvrnami posluhů s vozíky, několika kočárů a směšně dupajících hloučku vojáků, koupe bělavá záplava ranního světla starosvětsky vlídné paláce s arkýři, podsíněmi, opěrnými pilíři a bohatou ornamentikou kolem oken: úsměv vděčného rekonvalescenta, milujícího křehký půvab a vlídnou pohodu, rozprostírá se kolem nás. Oddavše se duši náhle uklidněnou pozorování pittoreskních drobnůstek pozdního dekorativního baroku, stoupáme pomalu podél mohutné zdi jezuitského profesního domu na druhé náměstí. Nevelké akáty nesměle vyrážejí první listy, rhytmicky šplouná voda v kašně pod štíhlým votivním sloupem uprostřed šikmého náměstí, pomalu a unuděně přechází vojenská stráž před jednoduchou empirovou budovou vrchního velitelství, holubi ve vzduchu tleskají křídly, ba chvílemi se zdá, že v tom vyrovnaném tichu jest slyšet, jak skřípou na střechách korouhvičky. Ale jen několik kroků - a naprosto opouštíme pokojný svět zasněžené idylly: stojíme před Dienzenhoferovým průčelím chrámovým; svatý Mikuláš má nás opět v moci.

Portál, zastíněný mohutným balkonem, na němž rozmlouvají v pohnuté dogmatické při otcové církevní, jest otevřen. Vítězná řeka světla a záře proudí z ohromné lodi chrámové, napojena zlatem oltářů, teplými barvami fresky na klenbě, jásavou bělostí titanských soch církevních atletů v presbyteri, mramorem sloupů a odleskem skel ve velikých oknech. V těchto jásavých vlnách, valících se chrámem, koupou se jako na mythologických marinách Rubensových - a právě na Rubense, jenž v studené noci protireformace rozšlehl vítězný ohňostroj smyslného světla, musíme mysliti znovu a znovu, hledíce do Mikulášského chrámu - velká a strhující gesta svalnatých božstev, modellovaných pod záminkou církevních učitelů. Vlny obtékají kypícími svými proudy ohromné antické sloupy, přepychově zdobené, omývají rozkošnický oblá těla hermafroditních andělů, nesou s sebou opojnou vůni svadlých květů, planoucího vosku, kouřícího kadidla, rozlitého oleje. A tak sdílí otevřený chrám v hrdém svém katolickém polytheismu, ve výtvarném svém pohanství všem smyslům a všem myšlenkám převládající dojem: Ecclesia triumphans.

Když nedlouho před zrušením jezuitského řádu doklenul geniální architekt Tovaryšstva Kristof Dienzenhofer nad nepokojným táborem barokních střech malostranských nádherný vůdcovský stan kopule Svatomikulášské, cítili všickni vrstevníci, že jest to Ecclesia triumphans, pro kterou vztyčen hrdý a jásavý ten baldachýn. Ale příroda, někdy necitelná, někdy nepřátelsky ironická ke všem vzdorovitým koncepcím lidského ducha, přijala prostě tuto horu uměle navršenou mezi ostatní zelené hlumy na levém břehu vltavském a setřela s ní zcela její církevní posvěcení. A tak stala se dnes Mikulášská baň znamením a svědectvím něčeho zcela jiného, než co proudí vysokou lodí chrámovou pod ní; stala se kusem věčného pražského jara, v jehož barvách a plesech ozdravují srdce sežehnutá mrazem života. V románě básničky, která opětovně dává pražským kvetoucím stromům a zpívajícím zvonům slaviti velké plesy krásy nad záhadnými a tragickými sudbami soudobých složitých duší, čteme epizodu, prozrazující vašeň důvěrné lásky dnešních mladých Pražanů ke kopuli Svatomikulášské. Krásná dívka, umělkyně zpěvu a lásky, již jest Praha velkým dobrodružstvím života, hovoří se svou babičkou, milou a prostou paní, pro kterou Praha jest jen nahodilým městem, aniž se dovedou dorozuměti.

„Babičko, pamatujete se dobře na Prahu? Pamatujete se na Mikulášskou věž? Po té se mi ve světě nejvíc stýská!“

„To bude asi něco jiného než věž!“

„Babičko, není! Jenom ta věž. Ta zelená. Pamatujete se?“

Kaštiny, rozradované plesajícím modrem májového nebe, rozsvítily po celé Malé Straně růžové a bílé svíce v zelených tmách hustých svých korun. Před nevlídným chrámem Karmelitánským nasypáno jest červených okvětních lístků kaštanových, jakoby slavnost Božího Těla neustávala. Nad černými dvorky, v nichž jindy ukrutně zívá všednost a bída, zpívají vodotrysky sněžných květů a dávají se čeriti lehounkým závanem větru, přicházejícího od Vltavy. Tmavé vody Čertovky, ploužící se mezi zapomenutými zahradami, jejichž stromy a keře objímají se přes proud benátského toho ramene, nesou na tisíce květních plátků, jakoby byly uchvátily s sebou celé chumáče bělásků. Když smutné a temné končiny Malé Strany rozplesaly se pod přívalem květů, jak by neoslavily stupňovité zahrady pod hradem a pod Petřínem mezi žebříkovitými schodišti a barokními paláci, svátky slunečního a vonného jara?

Popínavé rostliny vyšplhaly se na drobné gloriety na terasách; převislé keře a exotické stromy zakryly přístup ku křehkým sallám terrenám; brečtany obrostly těžkým svým krajkovým biscuitové vásy i mythologické sochy odumřelých obličejů . . . a tak na hrdých rampách, zvedajících se až k světlym balkonům pražského hradu, zmizela vlašská zahradní architektura pod zdivočilým rozmarem vegetace, vymknuvši se dávno lidské vůli. Ale sen italských umělců, kteří toužili připodobniti terasovité straně nad paláci malostranskými zahradám svého domova, mění se právě pod prudkými polibky květnového slunce v rozkošnickou a blaženou skutečnost. Severské habry a zamyšlené jilmy, vrásčité a popukané, dívají se s úžasem na růžová a oranžová pole planoucích azaleí; na tvrdě černém pozadí starých tisíců a thují rýsují se měkce fialové a bílé hrozny zhoustlých šerikových keřů; na ocelové vodě omšelých bassinů kolem sošek elegických ve své opuštěnosti, krouží spadalé květy magnolií a rhododender, zatím co po stupňovitých stráních, šplhajících až k samému královskému hradu, valí se celé vodopády zeleně nejrozmanitějších odstínů: zeleně těžké a temné, jaká ovládá jehličnaté lesy, zeleně melancholicky pomíchané se šedí, jakou mívá omšelé, zvětralé stavivo, teplé a šťavnaté zeleně tučných luk stále napájených vlhodu, konečně nesmělé a bleďouké zeleně mladého osení. Tyto jaré a nespoutané kaskady, které po přirozených terasách

pražských pustila v šťastném a vítězném rozmaru štědrá ruka vlašských zahradních architektů, házejí zelenou svou pěnu do oken, balkonů a pavlačí rozkošných paláců, zaplavují je v jarním kypění až k římsám prvního poschodí, náhle však uhýbají se a klesají, aby odhalily neočekávaný pohled k paradoxně titěrným altánům a loggiím, na jejichž hravou něhu hrozí se zřítí masivní podezdívky hradní.

Na hranici této zahradní čtvrti, která docela podlehla vlašské stilisační vůli XVII. věku, zbudoval milanský umělec k pánovitému a rozhodnému rozkazu temného vévody Frýdlandského ohromnou baštu renaissančního paláce Valdštýnského, která neústupně dělí aristokratický kout od městské spleti okresu dřevařů, rybářů, kupců, i od mnišského komplexu budov augustiniánských. Zde, nedaleko Belvederu, toho sladkého květu ranního rinascimenta, dovršen životní ideál zralé a výbojné renaissance vlašské. Veliký condottiere, jenž vyrostl, proslavil se, zbohatl v krvavých náboženských válkách, aniž věřil jejich vůdčím ideám, prudký a nebezpečný macchiavellista, jenž zbožňoval jen sebe a svou moc, zamračený a despotický vojevůdce, jehož stín strašil na bojištích severu, cítil dobře, že jen vlašská renaissance dovede vyjádřiti architektonicky jeho vyznání víry: panskou morálku. Stavitel Marini, který se před Albrechtem z Valdštýna chvěl nejinak než jeho regimenty u Desavy, porozuměl dobře vůli generalissima: neúprosně srovnal se zemí celou čtvrt městskou, domy, zahrady, dvorce, cihelny; obemkl vše vysokou a pevnou zdí, vylučující jakýkoliv styk s okolím; vybudoval rozlehlé sály, nekonečné chodby, vzdušné průjezdy, honosná nádvoří; zavřel do tohoto komplexu, jakoby určeného pro vladařskou dynastii, velikou zahradu, kterou dal osázeti stromy, slibujícími široké kmeny a chlumovité koruny. Když se otevře Valdštýnská zahrada na malou chvíli, v polovici května, neuvítají v ní návštěvníky jen ohromné kaštany planoucí tisíci světél a jen jásající záhony azalek, nýbrž i mohutné stopy výbojného genia Valdštýnova. Vše konstruováno tak, aby dávalo křídla jeho duši, dychtící po nejvyšší moci: do otevřeného večeradla padá odlesk velikého zálivu nekonečné oblohy; kamenné sochy v houštinách a nad bassiny zobrazují Herakla a giganty; voliéra zdá se býti zřízena pro pobyt orlů; koruny starých stromů, ověncených břečťanem, dotýkají se nebes. Jest to vědomí trpasličí nicotnosti, jest to tragická soustrázeň nad konečným spoutáním této renaissanční vůle k moci, jež vyhání nás ze sadu Valdštýnova?

Prchajíce odtud, jakoby postrašení a bez dechu, upokojíme své prudce tepoucí srdce teprve, když pod Petřínem nad palácem Lobkovickým sevře nás těsná a strmá Vlašská ulice, stoupající prudce a osaměle mezi zdivočelými zahradami až k tmavým lesním houštinám Petřínského vrchu a měnící se záhy v žebříkovité schodiště. Opožděná ratolest růžových květů kteréhosi ovocného stromu visí přes okraj zdi a kropí dlažební kameny omyté do ruda deštěm svými světlými kapkami. Rozkvetlý šeřík voní prudce a smyslně ze smutné zahrady nemocnice Milosrdných sester a mísí svůj teplý dech se zahořklou vůní platanových kvítků, přilétající ze sadu Lobkovického. Ale jak vystupujeme po schodišti, opředeném náladou jakési Bandellovské legendy lásky, opouštíme zvolna vlašský úsměv kvetoucích zahrad, v nichž každým okamžikem okouzlí nás prudký a překvapující průhled k Svatomikulášskému chrámu, k samotářským věžím na Strahově neb k bílému náměstíčku mezi hradem a palácem arcibiskupským. V obou zahradách, svírajících Vlašskou ulici, houstnou stromy, temní se jejich kmeny, chmuří se zeleň jejich korun, sem tam kmitne se mezi buky a jasanů i smrk a jedle; veverka přeběhne po okraji zdi; křik lesního ptáka vtrhne do němého ticha. Větve starých stromů splétají se v divokém loubí nad schodištěm; zelená tma chvěje se nad hlavou; kořenné aroma strouchnivělého listí, vlhké země, divokého mechu prosycuje vzduch. Míjíme skalky, jeskyňky, zastavení křížové cesty, a dojem, že lesní příroda severních krajů přemohla umělecké úmysly vlašských zahradníků, nás neopouští. Naše pohledy vyhýbají se schválně naivnosti poutnického kostelíka i banalitě železné rozhledny. Za chvíli však otevře se uprostřed stromů náhle rozhrnutých záračný pohled před námi: barevné střechy pražské s věžemi, komíny, štíty a sochami, červené, hnědé, oranžové a zlaté střechy Starého i Nového města, střídající se s mladou zelení stromů v zahradách, leží v májovém slunci u našich nohou.

Hrdá a odvážná touha, zachytiti výtvarně synthetický pohled na Prahu, jak nabízí jej buď nábreží neb návrší Petřínské či Letenské, provází české umění od chvíle, kdy probudil se v něm smysl pro opojnou a rozkošnickou řeč barev. Kreslíři a rytci XVII. a XVIII. věku, jejichž úzkostlivě úplné a věcně přesné prospekty bereme vděčně do ruky jako spolehlivou pomůcku dávnověké evokace, stáli před složitým a mohutným tím pohledem jako popisní starožitníci a referující místopisci; nerozumějící duši města, popsali nám s úctyhodnou důkladností zevní jeho kraj a to nikoliv důvěrný šat,

v němž Praha přijímá vyznání lásky od svých milenců, nýbrž pompesní úbor, v jakém ukazuje svoje královské důstojenství. Na to v době literární malby a neplodného romantismu, kdy historikové a básníci vytvořili náladově uchvacující fikci Prahy elegické, a kdy dobrodružná fabulace zalidnila pražské paláce i měštanské domy vášnivými příběhy, plnými děsivých kontrastů, nebylo mezi českými malíři umělce tak schopného, aby se odvážil malovat syntesu města, které bylo zbožňováno jako velkolepá scenerie dějů vlasteneckých a náboženských. Nelitujme toho příliš: onomu pokolení scházelo vlastní malířský smysl pro barvu, pro světlo, pro malebný tvar!

Teprve opožděný objevitel duše české krajiny, intenzivně lyrický malíř, pokřtěný mistry z Fontainebleau, Antonín Chittussi, dal se prudce unést barevnou vášní pražského panoramatu a prožíval před plátnem směle napiatým všechny rozkošné i kruté horečky řešení úkolu, jenž se mu stal konečně osudem. Neodkázal však svým dědicům definitivní dílo, nýbrž pouze trosky a náběhy, vybízející stále k obnovování zápasu tak čestného. Když po dvaceti létech převzal odkaz Chittussiho, neodstrašen, nýbrž spíše vydrážděn neúspěchy prostředních talentů, chopivších se téhož námětu, mužný epik české krajinomalby Antonín Slavíček, vypadl mu štětec předčasně z ruky, sotva energickými úderů zachytil na několika širokých průpravných plátnech barevnou syntesu rušné Prahy moderní, nad níž ční gotické věže. Vzpírajíce se, jako veškeré složité výtvořky kulturní, hrdě a suverenně tomu, aby byla definitivně vystižena inteligencí a uměním jednoho mistra, zůstanou velká panoramata pražská i všem budoucím pokolením nejkrásnějším národně uměleckým problémem - a nebude to jen vášnivé opojení barvami střech, ostrovů, nábřeží, stromů, věží a vod, líbajících se s chvějícím se vzduchem, co povede v budoucnosti štětec malířů, nýbrž i racové vědomí, národní pýcha, dějinný paradox, tradiční tragika.

Zatím, co toužili krajináři vyrovnati se barevně se širými a vznešenými prospekty mohutného pražského celku, zapřádali na rozhraní XIX. a XX. věku nositelé moderní renaissance grafického umění v Čechách důvěrné rozhovory s Prahou intimní. Tiché zápasy světla a temnoty uprostřed starých věží, jejichž černé oblouky propouštějí jasné proudy slunce, hluboké kontrasty zakouřených a zvětralých zdí a svítivých hladin vodních, zlaté záplavy tekoucí do středověkých ulic z dveří chrámových, paradoxní styk parkové vegetace s odumřelou architekturou - kdož mohl vše to vyjádřiti lépe, než umělci leptu, kamenotisku, dřevorytu a řezby? Na jejich listech, prozrazujících velmi opravdový vztah k Praze vymírající, k Praze zneuznané, k Praze neznámé, zachyceny jsou černým a bílým uměním poslední hodiny pražského Ghetta, žalostné agonie ztroskotaného Podskalí, plaché stesky chrámů utopených dnes v lžimoderní banalitě, melancholické vzkazy Vltavy, ohrožené regulací: všecko má jakousi osobní vůni vzpomínek velmi intenzivních. Mladí čeští grafikové našli i nový půvab pražský, nedostupný vkusu průměrnému, odhalivše zvláštní krásu v kontrastu bílého sněhu a temných staveb, podzimní siroby v zahradách a věčně jarní živosti architektonických ornamentů, nízkého listopadového nebe a věží, toužících po nekonečnu. Mezi tolika věrnými jest František Šimon, umělec diskretní a hloubavý, nejvěrnější: jeho staropražské cykly, soustředěné vždy kolem několika ústředních motivů, prozrazují, kterak intimní smysl pro pražskou duši městskou prohlubuje se u jemného tohoto technika tím více, čím bohatěji jej oplodnily dojmy ze světových měst evropského západu.

Nic není méně podobno lhostejnému a nudnému bloudění širokými a bezbarvými ulicemi amerikanisovaných metropolí moderních, než vzestup z Malostranského náměstí na Hradčany, ať zvolí již poutník klikatou a neklidnou ulici Nerudovu či prudké Nové zámecké schody, které plouží se nejprve v pozadí paláců mezi podivnými domy špičatých štítů, až se najednou vyhoupnou nad střechy klášterů, hřebeny kostelní, terasy zahrad. Stoupání žádá si mocného napětí: srdce zrychluje na strmé dráze svůj tep, svaly vzdorují s námahou únavě, oči propadají stále v plen rychle se střídajícím dojmům architektonických kuliss, sochařské výzdoby, náhle se zjevujících městských prospektů. Nové zámecké schody poskytují alespoň v nejvyšších poschodích, na jejichž šedivé zdi kreslí převislé větve ze sousedních zahrad půvabné arabesky, stoupajícímu chodci jakýsi oddech. Zastavuje se mimoděk krok za krokem, aby se obrátil a oddal panoramatu u svých nohou, které se rozlévá vždy mohutněji jako rostoucí a vlnící se zátoka, naplněná černými doky a barevnými loďmi mocných stožárů.

Za to jedinečná směs pyšného a mlčelivého smutku neobydlených šlechtických paláců XVII. a XVIII. století i bodrého a hovorného maloměstského života uzounkých a vysokých domků s živě dekorovanými průčelími, útočí v Nerudově ulici na poutníka nepřetržitě novými vzněty a náladami. Velcí mistři sochaři Karlova mostu, Brokoff a Braun, kteří náboženskými díly vyslovili jen některé

možnosti svého genia, zavedou hned v dolních partiích Nerudovy ulice duši do vznešené a umělé atmosféry dovršeného baroka, kdy umění grandiosní zvolna ustupuje umění graciesnímu, kdy jemný a důvěrný půvab vystřídává imposantní a pathetickou krásu, kdy plastika opouští svalnatou pádnost a zabývá se raději něhou měkkého masa a citlivé pleti. Na fasádě Morzinského paláce koketují v lehoučkém rozmaru svůdná dvě allegorická poprsí Dne a Noci, živosti téměř portraitní a kontrastují světáckou svou elegancí s divokou opravdovostí karyatidních mouřeninů, klesajících pod tíží palácového balkonu. Také na protějším paláci Thunovském, stvořeném Luraghem, nastavuje robustní mohutnost svoje plece, aby na nich se povznesla vděkuplná něha: vášnivě zkroucené orlice obřích perutí a svalnatých krků prohýbají se pod improvizovaným trůnem Jova a Hery, jejichž vzdorovitý rozhovor milostného pozadí připomíná bájeslovné travestie Ovidiovy.

Avšak sotva pronikneme poněkud k podstatě těchto slohových a citových přechodů aristokratické kultury XVIII. věku, ocitají se naše kroky uprostřed jakéhosi malého města třicátých a čtyřicátých let, zabloudivšího do Prahy. Každý z těch domečků dvou neb tříoknových, zdobených kamenými emblemy a dekorovaných bohatě kolem oken prozrazuje, že má svou vlastní svéráznou tradici, svou genealogii, svou měšťanskou legendu, a není obtížno si uvědomiti, že odchovanec této čtvrti, Jan Neruda, nasycený ovzduším maloměstské selanky, stal se zakladatelem malebného genu v české próse. Umístující si v krivolakých průjezdech a polotemných krámcích Nerudovy ulice staromodní genrové postavičky „Povídek malostranských“, jsme náhle vyrušeni pohledem na úchvatný tmavozelený chlum Petřina, jenž pluje nad klikatinou schodů, střech a pavlačí Janského vršku a ve velebném svém klidu odvádí nás zcela od titěrných hovorů malostranských sousedů. Nedbajíc již o drobný detail pitoreskní ulice, chvátáme skoro bez dechu nejprudčí končinou vzhůru. Pojednou pozvedneme zrak: na strmém ostrohu týčí se kolmo nad námi vznešená stěna Schwarzenberského paláce, pokrytá renaissančními sgrafity a vyvrcholená vlašskými štíty. Nejaristokratičtější z pražských paláců zve nás, abychom vystoupili na Hradčany, do sídla královského.

~~~~~

Podivně sladkou a tesknou hudbou měkce laděných zvonků, v níž se zároveň perli ženský svůdný smích, i lehce pláče mdloba kající litanie, přelévá se záhadná a složitá duše hradčanské Loretty do našich myslí. Ve chvíli, kdy se pod rozkošnou věží loretanskou rozezpívá sedmadvacet zvonkových hlásek a kdy jejich křehké stříbro se znásobí prudkým odrazem od obrovitých sloupů renaissančního paláce Černínského, probudí se tato duše ze svého malátného a melancholického snění a náhle všemi úskoky ženskými zmocňuje se nás, kdož jsme zabloudili do této končiny, úplně španělské svou směsí studené askese a utajeného vášnivého rozkošnictví.

Je-li pražské baroko v oněch monumentálních stavbách, jež vtiskují městu vlastní výtvarný charakter, výslovně mužským a mužným uměním, jest naopak chrámový čtverhran loretanský soustředěním vítězné ženskosti. Zakladatelky jeho, jejichž architekti budovali kolem ústřední buňky královny - vlastní kaple loretanské - postupně celý zdobný a symmetrický úl ambitů, kapliček, loggií, vybíraly s půvabnou umíněností výlučně ženské rysy z mythologie katolické. Nádherné renaissanční mausoleum vonného těla královna vzatého na nebesa, jest středem uctívání: když se nasatily naše pohledy na reliefech četby kamenného románu Madonnina se sterými vztahy a narážkami, mohou naše srdce sestoupiti na černé dno velikého sarkofagu, ozářené tajemným knitem světel a oddati se tam meditaci o posvátné záhadě Mariina oslavení. Studená tma tohoto umělého hrobu má cosi skličujícího a umrtvujícího jako četba pašijního týdne nebo jako obřady adventní; stačí však udělati několik kroků do sousedního chrámu Narození Páně, aby zaznělo velkonoční „Magnificat“, v jaké se slévají pablesky zlata, záře mramorů, reflexy fresek svatyně, prosycené plachým odeur de femme. Slunce, jež tak rádo závodí plnými proudy s umělým zlatem chrámového tohoto prostoru, hned se klade v pokorném holdu k nohám mladistvé Madonny na obraze hlavního oltáře, kořící se s dívčím vděkem bambinu, hned kane v zářivém vodopádu na obnažená nadra vandyckovské světičky Agaty, hned stává se pozorným svědkem slavnostního výjevu Sponsalitia na fresce nástropní.

Utíkáme před hlučným tím triumfem sebevědomého ženství z chrámu do rozsáhlých čtvercových ambitů. Ale marně! S obrazů světic hledí na nás ostře charakterisované hlavy šlechticů v kroji XVIII. věku. Stíny kolem zpovědnic houstnou, jakoby skrývaly nějakou kající, zahalenou krajkovým šatem. Na oltářích v kaplích pestře oděné loutky mezi umělými květinami prozrazují ruce ženské. U průčelí vábí nás vchod do marnotratné klenotnice, obdarované šlechticemi. Schodiště, po němž posléze vystupujeme z loretanského nádvoří, zdá se i s dekorací neposedně zevlujících andělků zbudováno přímo pro dámu v slavnostním vlečkovém úboru s příslušnou družinou. Lorettu však neovládá jen ženina rozkoš z nádhery, z panství, z vítězství, nýbrž i druhá duševní oblast ba-

roční ženy : rozkoš z kajícího, z ran, z utrpení. Na pobočném oltáři chrámovém dáva se svatá Apollonie zálibně obklopovati chirurgickými nástroji; Maří Magdaléna na obraze v ambitech svíjí se v smyslné křeči vzpomínky na hříchy již odložené; groteskní Ukřižovaná v nárožní kapli pohlíží s poklidným úsměvem na své zohavení, které má příchut perverze.

Za jarních i podzimních soumraků propadá celá Loretta nadvládě těchto ponurých a mučivých nálad barokního ženství. Pak zazní tajemný šepot, jakoby z hrobek pod chrámem, v ambitech pohnou se stíny a v kaplich zachvěje se neurčitý život. Zvonky na věži v průčelí umlkly; ze sousedního kláštera Kapucínů zažaluje pravidelné vyzvání k hodinkám; dutě zaléhají z Černínského paláce vojenské povely. Toť hodina, v jaké vznikaly legendy. Jest mnohem vábnějším dobrodružstvím uvěřiti pro chvíli pověrečné imaginaci, živené touto atmosférou, než uvědomiti si prostě, že šeptaly to jen brízy v nádvoří, že v ambitech mihaly se to jen stíny zurážených kašen a že bil to v kapli křídly divoce pták, zabloudivší sem ze zahrady Kapucínův.

Koho bychom si měli představovati za hradními okny, nastavenými tryskajícím ohňostrojům slunečního západu, spíše než dobrovolného hradčanského vězně, císaře Rudolfa II.? Španělský samotář, odvrácený od lidí činu k věcem rozkoše, od přírody lhostejný a tvrdý v pravidelnosti svých změn k důvěrným kouzlům umění neproměnného a křehkého, od bezpečného poznání k dobrodružné hypotéze a k odvážnému experimentu, odkázal svou bolestnou zádušnost pražskému hradu, ačkoliv dávno zmizely všechny památky jeho skvělého a bizarního dvora.

Bratr a sok Rudolfův, císař Matyáš, vybudoval pompesní portál hradní a přikázal pathetickému sochaři vztýčiti při vjezdu obrovské sochy vášnivě zápasících gladiatorů - ale nechtě sebe hluchěji hlásají ohromné zlaté litery slávu vítězného Matyáše, naše srdce jest u jeho přemoženého bratra tak, jako naše zraky jsou na sousoších spíše upoutány bolestně zhroucenými postavami gladiatorských obětí než divoce rozpráhnutými gesty zápasníků samých. Doba tereziánská, bezbarvá a plochá v obecné své vlídnosti a v občanských svých cnostech, přestavěla a obnovila hradní křídlo, kde melancholický císař překonával svůj vrozený spleen uprostřed španělských jesuitů a vlašských milostnic, německých rytců a anglických alchymistů, avšak oba slavnostní sály, německý a španělský, posud touží tesklivě po barevných a rytmických slavnostech obrazů Tizianových, Bassanových a G. Romanových, jimiž se tu Rudolf těšival. Navždy uhasly v Královské zahradě žluté a rudé plameny prvních evropských tulipánků, které šlehalo kolem volier s exotickými ptáky duhového peří, navždy uvadly v sousedství rozkošné míčovny mandlové a citronové stromky, vykouzující plachému císařskému exotikovi přelud jižních krajín, navždy osířely klece, v nichž divoké šelmy, darované mohamedánskými vyslanci, klamavě ukájely touhu sesláblého Rudolfa po kruté fyzické síle: avšak, když za letního večera sklenou staré vzácné stromy nad bílými stezkami Královské zahrady zelené baldachyny svých korun, zdá se, že musí se náhle objeviti zasmušilý a zhroucený stín neusmířeného vladaře.

Všecko, co císař Rudolf daroval pražskému hradu, jest nenávratně ztraceno: jeho gallerie rozptýlila se po celé severní Evropě; jeho antiky zurázeny a zkomoleny; jeho kameje a drahokamy osleply a zmizely v krámcích vetešníků; jeho hvězdářské a fyzikální přístroje rozbity rukama banausníma; přes to přese vše zůstává hradní komplex prosycen Rudolfovým osobním tajemstvím. Tušíme je ze směsi nálady nábožensky rozjímavé a pompesního ducha vladařského, která je rozptýlena po rozlehlých nádvořích hradních, otáčejících v nepravidelném půdorysu stále katedrálu svatého Víta: jako do nescíslných oken zámeckých, prozrazujících opuštěné komnaty a zasněné sály, padá z gotického chrámu tesklivá hudba varhan a unylá pravidelnost modliteb, tak do duše císařovy zaléhaly nepřetržitě přísné vzpomínky na náboženskou výchovu a na asketické ideály jesuitských učitelů. Tajemství Rudolfovo pláče v tichoučkém šplounání obdivuhodných kašen na hradních dvorech, z nichž jedna podmaňuje jadrnou důkladností barokní a druhá zažehuje v srdci něžný půvab mladistvě rytířského trecenta - avšak obě v jemném svém kvilení zpívají o bezútěšném smutku z pravidelného návratu marných dní: komu hořekovala v duši tato píseň intenzivněji, než vladaři, který se tázával souhvězdí po smyslu své podmračné existence a nikdy nedostával odpovědi? Kus záhady vnitřní bytosti Rudolfovy uhodneme, vyluštíme-li v složité hradní architektuře, roztržené mezi tolik slohů, podíl jednotlivých národů - právě tak kolísal paradoxní panovník mezi národy a kulturami. S malíři a s milenkou mluvil vlašsky, se zpovědníkem a Bohem španělsky, s vyslanci a hvězdáři německy, s odbojnými poddanými česky. Shledav posléze, že všickni rozumějí sice jeho slovům, ale nikoliv jeho myšlenkám, zahalil se do tvrdého a těžkého mlčení, jaké posud děsivě tábořívá na hradních nádvořích.

Někdy mučí toto ukrutné mlčení tak nesnesitelně osamělého poutníka v bludišti pražského hradu, že zachraňuje se útekem mimo temnou katedralu, mimo stavební huť, mimo opuštěnou basiliku svatého Jiří, až sevře jej přítmí úzké a vysoké ulice Svatojiřské černými svými rameny. Pak, zatouže po dobrodiní lidského hlasu a po vykoupení živou bytostí, uchýlí se chodec do maličké Zlaté uličky, jejíž titěrné, skoro vesnické domky vtlačeny jsou přímo nad stromy srázného a pustého Jeleního příkopu, opírajíce se o zvětralé zdivo kulatých věží hradebních. V otevřených chodbách domů, odkud je viděti až na dno zdivočelého příkopu, sedí stařeny, hrají si děti, těkají kočky. Teprve akkord dětského smíchu vytrhne chodce z mocné suggesce příšerného mlčení, které Rudolf II., umíraje, odkázal pražskému hradu.

V prudké a vzdušné výši nad celou Prahou čeká strmý východní ostroh hradu, rozrývající kypící zeleň sadů a zahrad zčernalým a zvětralým svým zdivem jako špičatá přída gigantické lodi, každodenně na velikou slavnost slunečního západu, který hází až sem barevné své odlesky. Náhle odrazí se vzdálený požár tavených topasů, rubínů a granátů v osleplých oknech starého purkrabství, vyšplhá chvatně po opryskané omítce hradebních věží, rozstříkne zlaté své plamínky ve věžních střílnách i v titěrných okenních tabulkách domků nad Jelením příkopem. Pak zaplaví růžové a rudé vlny bělounké románské vížky Svatojiřské, podobné teď bílým postavám koupajícím se v hořící řece. Vlnění zlata a ohně stoupá neustále: valí se již po smělém krovu katedrály Svatovítské, dme se k jejím chladným gotickým věžím a posléze stéká vítězně i zelenou renaissanční přilbu hlavní věže. Celé Hradčany stojí v jednom plameni, jehož odlesk zachvacuje oblohu a padá zas v ohromných kaskádách do korun stromů v příkopech i na terasách.

V této podivuhodné chvíli, unikající naprosto městským čtvrtím hluboko u řeky a za řekou, mění se Hradčany v jakousi zázračnou tvrz, podobnou Monsalvači z legendy. Hustý závoj chmur a mlčení, zakrývající je po celý den, rozplývá se; dějinná elegie, hradu vlastní, taví se v tomto tekutém ohni; gotický sargofag, jímž jest katedrala, pluje v tuše slavného z mrtvých vstání. Ani v této chvíli vítězného předpodstatnění sluncem nechtějí být Hradčany jen hrdinskou kulissou pro dnešek Prahy; avšak jsou též o mnoho více než pouhou apotheosou tragické minulosti městské. Vynořující se pyšně a vznešeně z plamenů večera, stávají se tím, zač je určila touha našich srdcí, - oblačnou stráží města budoucnosti.

ARNE NOVÁK.